

д-р Анастасия Новикова, доц. д-р Атанас Атанасов,
Вяра Михайлова

ЕЗИКОВА ДИАГНОСТИКА

за 8-10-годишни деца
с майчин език, различен от български

Диагностичният инструмент е разработен в рамките на проекта *Разбираш ли езика на училището?*, който се осъществява съвместно от фондация *Заедно в час* и *Интернационална Асоциация ЕдюкАрт*. Проектът се реализира с подкрепата на множество дарители. Средствата са допълнително удвоени от Европейската банка за възстановяване и развитие (ЕБВР), през нейната програма *Инициатива на общността*.

Авторите сърдечно благодарят на всички дарители!

Автори:

д-р Анастасия Новикова

доц. д-р Атанас Атанасов

Вяра Михайлова

Еслица Попова, илюстрации към субтестове *Базова диагностика*,

Съгласуване на съществителните и прилагателните имена по род и число,

Свършен/несвършен вид на глагола, анимационен филм *Боби, Рори и*

роботът Марвин към субтест *Разказ по зрителна опора*

Йоана Николова, илюстрации субтест *Предлози с пространствено значение*

© Интернационална Асоциация ЕдюкАрт, 2021

www.educ-art.eu

Благодарности

Нашият диагностичен инструмент придоби индивидуалния си характер благодарение на художничката Еслица Попова и нейните великолепни илюстрации и анимационен филм *Боби, Рори и роботът Марвин*, които толкова се харесаха на децата по време на апробацията и скрининга.

В тази връзка благодарим на *Арена Медиа* (Русе) за безвъзмездната подкрепа с монтажа на нашия анимационен филм.

На Йоана Николова благодарим за новите илюстрации към субтест „Предлози с пространствено значение“. На нея и на Мила Милиева благодарим също за техническата обработка на илюстративния материал, за провеждането на езиковия скрининг и за конструктивната обратна връзка; а на Мила Милиева - освен това и за подкрепата в проучването на научната литература.

Специални благодарности изразяваме на Румяна Петрова за оценяването на тестовете на учениците и анализа на данните от езиковия скрининг. Нейната задълбочена обратна връзка в голяма степен допринесе за подобряването на инструмента и създаването на настоящата версия за учители.

Благодарим на Милена Димитрова за апробацията на субтестовете в рамките на *Лятна старт академия* в квартал Факултета (София), проведена в партньорство между Фондация *Старт академия София* и Фондация *Здраве и социално развитие*, и на Татяна Величкова-Маринова в *Лятна Академия* на Фондация *Заедно в час* в 75 ОУ „Тодор Каблешков“.

Също така благодарим на директорите на училищата-партньори на *Заедно в час* 75 ОУ „Тодор Каблешков“ в София, ОУ „Антон Страшимиров“ с. Бохот, ОУ „Генерал Карцов“ с. Христо Даново, ОУ „Св. Св. Кирил и Методий“ с. Поликраище, че отвориха класните стаи за провеждането на езиковия скрининг с този инструмент.

Особено благодарни сме на децата - Ния Жейнова, нашия пробанд номер 1, критик и идеен вдъхновител, и всички ученици, които участваха в апробацията и скрининга за желанието им да ни помогнат в създаването на учебни материали за деца с друг майчин език.

Съдържание

ВЪВЕДЕНИЕ	2
1. Базова диагностика	4
2. Субтест Свършен/несвършен вид на глагола	8
3. Субтест Множествено число на съществителните имена	12
4. Субтест Предлози с пространствено значение	13
5. Субтест Съгласуване на съществителните и прилагателните имена по род и число	16
6. Субтест Разказ по зрительна опора	21

ВЪВЕДЕНИЕ

Диагностичната процедура за определяне нивото на владеење на български език при ученици от 8 до 10 години¹ с друг майчин език е предвидена за провеждане в началото и в края на учебната година. По този начин при сравняването на резултатите ясно се вижда напредъкът им.

Езиковата диагностика се извършва с помощта на илюстративен материал, който провокира вербалната реакция на учениците и изисква разбиране, тълкуване и назоваване на изобразеното. Диагностиката визира областите, определени като проблемни за ученици с друг майчин език. *Базовата диагностика обхваща граматичните категории род, членуване, темпорална ориентация (сегашно и минало неопределено време), съгласуване на същ. име и глагола, съгласуване на същ. име и причастие, както и словоред на изречението.* Отделните субтестове проверяват *съгласуване на съществителни и прилагателни имена в нечленувана и членувана форма, употреба на несвършен и свършен вид на глагола, употреба на множествено число на съществителни имена, употреба на предлози с пространствено значение и разказ по зрителна опора* въз основа на кратък анимационен филм. За провеждане на всички субтестове има отделни подробни инструкции. Диагностиката може да бъде проведена както на живо с помощта на илюстрации на хартия или презентация на дигитално устройство, така и в онлайн среда.

Диагностичната процедура е индивидуална, изисква средно 20-25 минути (за всички 6 субтеста) за един ученик и се записва на аудионосител. По този начин провеждащият диагностиката може да се съсредоточи върху контакта с ученика (тъй като не трябва паралелно да попълва таблиците с резултатите), при което ученикът възприема ситуацията не като тест, а като разговор или игра. Дизайнът на диагностичния инструмент позволява визираните в него аспекти да бъдат измерени ефективно също при деца, при които уменията за четене и писане все още не са изградени напълно. Препоръчва се, ако диагностиката се извършва от външно лице, а не от учителя, провеждащият теста да се запознае с учениците предварително. **С цел създаване на равни условия за провеждането и оценяването на теста, е важно да се спазват инструкциите за провеждане на**

¹ Този диагностичен инструмент продължава и надгражда инструмента на Новикова, А./Камаринчева, Д. [Езикова диагностика за деца с друг майчин език от 5 до 7 години към учебни материали „Български език с Драко и Мими за многоезични деца“](#) (2018), който от своя страна се базира на езиковата диагностика от [Deutsch für den Schulstart](#) (DfdS).

диагностиката и да няма намеса от страна на тестиращия с подпомагащи или уточняващи въпроси. Тестиращият не поправя учениците и не назовава верни отговори. След провеждането на диагностичната процедура, записът се прослушва и отговорите на ученика се нанасят в съответните формуляри за оценяване. За попълването на формулярите за оценяване е необходима актуална версия на *Adobe Acrobat Reader*, която може да бъде свалена безплатно от тук: <https://get.adobe.com/reader/otherversions/>.

1. Базова диагностика

Базовата диагностика измерва употребата на лексика, граматичните категории род, членуване, темпорална ориентация (сегашно и минало неопределено време), съгласуване на съществително име и глагола, съгласуване на съществително име и причастие, както и словореда на изречението.

Тестът се провежда индивидуално с всяко дете с помощта на илюстративен материал и се записва на аудионосител.

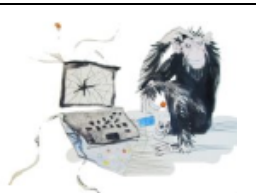
Картинките се показват в последователността, указана в таблицата по-долу. Важно е въпросите да бъдат зададени точно по посочения в инструкциите модел. По този начин се задава рамка за очакваната конструкция и се ограничава възможността детето да интерпретира и да описва картинката (при зададен друг въпрос, напр. **Какво виждаш на картинката?*, детето може да назове само обектите, без действието). Това от своя страна ще затрудни оценяването на резултатите. **Провеждащият теста приема отговора на детето, като не подсказва, не коригира отговора, не задава допълнителни въпроси и не дава правилния отговор.**

Провеждащият теста казва: *Днес ще ти покажа няколко забавни картинки, а ти ще ми казваш какво се случва на тях.* Показва картинката **С-Б-модел-1** като пример и я назовава: *Момчето поправя скейтборда. А сега ти ще продължиш.*

С картинките от С-Б-1 до С-Б-8 се проверява употребата на **сегашно време**. Към тях се задава въпросът: ***Какво се случва тук?***

С картинките от С-Б-9 до С-Б-15 се проверява употребата на **минало неопределено време**. Към тях се задава въпросът: ***Какво се е случило тук?*** Важно е преходът към тази част на теста да бъде ясно отбелязан. Затова преди картинката С-Б-9 провеждащият теста казва: *А сега да видим картинки, на които вече се е случило нещо.* Показва картинката **С-Б-модел-2** и казва: *Нека да видим какво се е случило тук. Магьосникът е изгубил пръстена. А сега ти ще продължиш. Какво се е случило тук?*

Картинки		Очаквани отговори
Сегашно време		
Въпрос: <i>Какво се случва тук?</i>		
С-Б-модел-1		Момчето поправя скейтборда.
С-Б-1		Магарето яде/дъвче/носи раницата/чантата/торбата.
С-Б-2		Лисицата бърше/мие/чисти огледалото.
С-Б-3		Художникът рисува динозавъра/дракона/змея.
С-Б-4		Слонът боядисва училището.
С-Б-5		Пожарникарят прегръща жирафа.

С-Б-6		Полицаят мие тротинетката.
С-Б-7		Кенгуруто полива дървото.
С-Б-8		Лекарката преглежда/преслушва бебето.
Минало неопределено време Въпрос: <i>Какво се е случило тук?</i>		
С-Б-модел-2		Магьосникът е изгубил пръстена.
С-Б-9		Маймуната е счупила компютъра.
С-Б-10		Вещицата е откраднала/взела колелото (на детето).
С-Б-11		Кучето е скъсало дивана.

С-Б-12		Тигърът е надраскал колата.
С-Б-13		Котката е съборила/бутнала буркана.
С-Б-14		Детето е разляло/бутнало супата/чинията/храната.
С-Б-15		Момичето е спукало топката.

2. Субтест Свършен/несвършен вид на глагола

С този тест се проверява употребата на три основни модела на образуване на свършен вид на глагола в българския език: с помощта на различни приставки, с наставка -н и с промяна в основата на глагола. За всеки модел се задават по 4 въпроса (два от тях са за свършен и два за несвършен вид на глагола). Тестът се провежда индивидуално с всяко дете с помощта на илюстративен материал. Отговорите се записват на аудио-носител.

Картинките се показват в последователността, указана в таблицата по-долу. Важно е въпросите да бъдат зададени точно по посочения в инструкциите модел. По този начин се задава рамка за очакваната форма на глагола и се ограничава възможността детето да употребява други конструкции. Провеждащият теста приема отговора на детето, като не подсказва, не коригира отговора, не задава допълнителни въпроси и не дава правилния отговор.

Важно е детето да разбере принципа на езиковата задача (да употребява същия глагол, който е подаден във въпроса, променяйки само вида му в отговорите си). Затова се подават три модела.

Провеждащият теста казва: *Сега ще ти показвам картинки, на които се случват различни неща.*

*Виж например тук (показва картинката С-В-0.1-Модел 1): Това е Алекс (посочва на картинката). Днес Алекс иска да се **види** с братовчед си. А обикновено какво прави? Обикновено Алекс се **вижда** с приятелките си. Както виждаш, Алекс прави едно и също нещо, но с различни хора.*

*Нека да видим тази картинка (показва картинката С-В-0.2-Модел 2): Това е Филип. Всеки ден Филип **пише** една страница домашни. А днес какво трябва да направи? Днес трябва да **напише** три страници. Както виждаш, Филип прави едно и също нещо – **пише** домашни. Но днес трябва **да напише** по-голямо домашно. Наблегнете на формите на свършен и несвършен вид с промяна в интонацията.*

По същия начин се демонстрира и третият модел (С-В-0.3-Модел 3). Виж таблицата по-долу.

Първо се въвежда героят (*Това е...*), като се посочва на картинката. След това провеждащият теста казва: *А сега ти си наред. Аз ще започвам, а ти ще продължаваш според картинката. Може да си помагаш, като четеш изреченията под картинката и казваш липсващата дума.*

Важно е да се задава въпросът **А обикновено какво прави?**, когато се цели употреба на несвършен вид на глагола и въпросът **А днес какво иска да направи?**, когато се цели употреба на свършен вид.

Картинки		Текст
С-В-0.1- Модел 1		Днес Алекс иска да се види с братовчед си. А обикновено какво прави? Обикновено Алекс се вижда с приятелките си.
С-В-0.2- Модел 2		Всеки ден Филип пише една страница домашни. А днес какво трябва да направи? Днес трябва да напише три страници.
С-В-0.3- Модел 3		Обикновено Мария звъни на майка си. А днес какво иска да направи? Днес иска да звънне на баща си.
С-В-1		Всеки ден котката Мими излиза през прозореца. А днес какво иска да направи?
С-В-2		Днес Елена иска да купи сок. А обикновено какво прави?

C-B-3		Обикновено кучето Рекс ляга на дивана. А днес какво иска да направи?
C-B-4		Всеки ден Пепи отива на детската площадка. А днес какво иска да направи?
C-B-5		Обикновено Иво пие половината сок. А днес какво иска да направи?
C-B-6		Днес Ема иска да помогне на сестра си с домашните. А обикновено какво прави?
C-B-7		Днес Роси иска да нарисова котка. А обикновено какво прави?
C-B-8		Днес Драган иска да разходи голямото куче. А обикновено какво прави?

C-B-9		Обикновено Лили сяда на дивана. А днес какво иска да направи?
C-B-10		Обикновено преди заспиване Юлия прочита една приказка. А днес какво иска да направи?
C-B-11		Днес Ахмет иска да изяде няколко круши. А обикновено какво прави?
C-B-12		Днес Данчо иска да вдигне големите гирички. А обикновено какво прави?

3. Субтест Множествено число на съществителните имена

Тестът проверява доколко децата владеят различните модели за образуване на множествено число на съществителните имена, както и на бройните форми за мъжки род.

Тестът се провежда без визуална опора, индивидуално за всяко дете и се записва на аудионосител.

Провеждащият теста казва: *Сега ще играем на играта „Едно, много, две“ и задава на детето моделите: една чанта – много чанти – две чанти; един стол – много столове – два стола; едно копче – много копчета – две копчета. А сега ти продължи: Едно дете – много... ? А две... ?* Продължава се с думите от таблицата по-долу.

	ДУМА	ЗАДАЧА
	модел 1: <i>Една чанта – много чанти – две чанти</i> модел 2: <i>Един стол – много столове – два стола</i> модел 3: <i>Едно копче – много копчета – две копчета</i>	
1.	дете	Едно дете – много... ? А две... ?
2.	дракон	Един дракон – много... ? А два... ?
3.	лъв	Един лъв – много... ? А два... ?
4.	молив	Един молив – много... ? А два... ?
5.	нож	Един нож – много... ? А два... ?
6.	магаре	Едно магаре – много... ? А две... ?
7.	огледало	Едно огледало – много... ? А две... ?
8.	бор	Един бор – много... ? А два... ?
9.	паяк	Един паяк – много... ? А два... ?
10.	село	Едно село – много... ? А две... ?
11.	тетрадка	Една тетрадка – много... ? А две... ?
12.	подарък	Един подарък – много... ? А два... ?
13.	чаша	Една чаша – много... ? А две... ?
14.	куче	Едно куче – много... ? А две... ?
15.	момиче	Едно момиче – много... ? А две... ?
16.	нощ	Една нощ – много... ? А две... ?
17.	животно	Едно животно – много... ? А две... ?
18.	име	Едно име – много... ? А две... ?

4. Субтест Предлози с пространствено значение

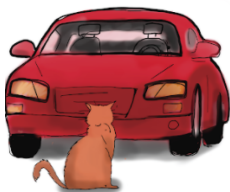
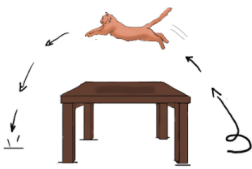
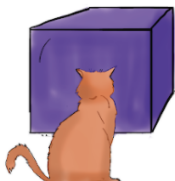
В различните езици може да има различни пространствени концепции и те да се изразяват с различни езикови средства. Ето защо децата с друг майчин език често имат затруднения с употребата на предлози с пространствено значение в българския език и им е необходим продължителен период от време, за да ги усвоят и започнат да ги употребяват активно.

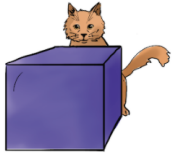
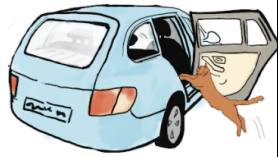
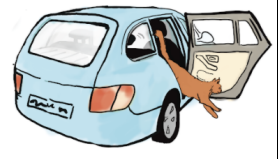
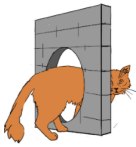
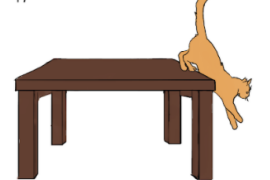
Този тест взема за основа и надгражда [теста за предлози с пространствено значение за 5- до 7-годишни деца](#), разработен към обучителната концепция „Български език с Драко и Мими за многоезични деца“, тъй като опитът показва, че до 7-годишна възраст голяма част от децата не успяват да овладеят активно всички включени в него предлози. С оглед на възрастовата група (8 до 10 години), в настоящата версия на теста са добавени предлози *над*, *между* и *около*, както и два нови контекста за употреба на предлозите *пред* и *зад*, които са концептуално по-сложни за децата (ситуиране на обекта в съотношение към друг обект без ясно изразена предна и задна страна, напр. кубче).

Тестът се провежда индивидуално с всяко дете, с помощта на илюстративен материал и се записва на аудионосител.

Провеждащият теста показва картинките в последователността, указана в таблицата. Към картинките от **1 до 11** се задава въпросът: **Къде е котката?** Към картинката **12** се задава въпросът: **Къде тича котката?** Към картинките от **13 до 17** се задава въпросът: **Какво прави котката?**

Картинки			Въпрос
П-П-1		Котката е на масата.	Къде е котката?
П-П-2		Котката е в чантата.	

П-П-3		Котката е под завивката/одеялото.
П-П-4		Котката е зад стола.
П-П-5		Котката е пред колата.
П-П-6		Котката е под леглото.
П-П-7		Котката е над масата
П-П-8		Котката е до масата.
П-П-9		Котката е между масата и стола.
П-П-10		Котката пред кубчето.

П-П-11		Котката е зад кубчето.	
П-П-12		Котката тича около дървото.	Къде тича котката?
П-П-13		Котката скача/влиза в колата.	Какво прави котката?
П-П-14		Котката изскача/излиза от колата.	
П-П-15		Котката минава през дупката.	
П-П-16		Котката скача/качва се на масата.	
П-П-17		Котката скача/слиза от масата.	

5. Субтест Съгласуване на съществителните и прилагателните имена по род и число

С този тест се измерва доколко децата владеят съгласуването на съществителни и прилагателни имена по род и число в членувана форма (*кафявото куче*) и в нечленувана форма в предикативни конструкции (*Това куче е кафяво.*) Тестът се провежда индивидуално, с помощта на илюстративен материал, с позната на учениците лексика, за да могат те да се концентрират върху граматичната форма на прилагателното, без да имат усещане за изпитна ситуация.

Провеждащият теста казва: *Сега ще разглеждаме заедно картинки и ще ги сравняваме. Аз ще започна. Първо той задава модела: показва илюстрацията със зелена и червена кола (виж в таблицата) и казва: Тук има две коли. Тази кола е зелена (посочва картинката), а тази кола е червена (посочва картинката). Нека да видим коя кола е по-голяма. По-голяма е зелената кола. А сега аз ще ти задавам въпроси, а ти ще отговаряш.*

Провеждащият теста показва картинките последователно и **задава въпросите както е указано в таблицата по-долу. Важно е въпросите да бъдат зададени точно по посочения в инструкциите модел.** По този начин се задава рамка за очакваната конструкция². **С първия въпрос се проверява нечленуваната форма, а с втория - членуваната.** Приемат се както отговори с цели изречения, така и елиптични отговори с една дума (когато детето назовава само цвета). **Грешните отговори не се поправят и не се задават насочващи въпроси.** При липса на отговор, въпросът се повтаря. Ако детето отново не отговори, се преминава към следващата картинка. Отговорите се записват на аудионосител и се оценяват след теста.

² При въпрос, зададен по различен начин, напр. *Какъв цвят е по-голямата кола?* вместо *Коя кола е по-голяма?*, детето трябва да употреби нечленувана форма на прилагателното име вместо членуваната, която искаме да проверим. Затова следвайте стриктно инструкциите.

	Картинки и задачи
модел С-С-модел	Тук има две коли. Тази кола е зелена. А тази кола е червена. Коя кола е по-голяма? По-голяма е зелената кола.
С-С-1	Тук има две кучета. Това куче е кафяво. 1. А това куче какво е на цвят? 2. Кое куче е по-едро?
С-С-2	Тук има две колелета. Това колело е розово. 1. А това колело какво е на цвят? 2. Кое колело е по-леко?
С-С-3	Тук има две лийки. Тази лийка е синя. 1. А тази лийка каква е на цвят? 2. Коя лийка е по-дълга?

С-С-4	Тук има две мечки. Тази мечка е бяла. 1. А тази мечка каква е на цвят? 2. Коя мечка е по-дребна?
С-С-5	Тук има два молива. Този молив е оранжев. 1. А този молив какъв е на цвят? 2. Кой молив е по-дебел?
С-С-6	Тук има два панталона. Този панталон е лилав. 1. А този панталон какъв е на цвят? 2. Кой панталон е по-тесен?
С-С-7	Тук има два вида раници. Тези раници с кафяви. 1. А тези раници какви са на цвят? 2. Кои раници са по-големи?

C-C-8	Тук има два вида рокли. Тези рокли са розови. 1. А тези рокли какви са на цвят? 2. Кои рокли са по-къси?
C-C-9	Тук има два учебника. Този учебник е жълт. 1. А този учебник какъв е на цвят? 2. Кой учебник е по-тънък?
C-C-10	Тук има две чанти. Тази чанта е синя. 1. А тази чанта каква е на цвят? 2. Коя чанта е по-тежка?
C-C-11	Тук има две шишета. Това шише е зелено. 1. А това шише какво е на цвят? 2. Кое шише е по-празно?

C-C-12	Тук има две купчини бонбони. Тези бонбони са жълти. 1. А тези бонбони какви са на цвят? 2. Кои бонбони са по-малки?
--------	---

6. Субтест Разказ по зрителна опора

С този тест се проверява нивото на развитие на разказвателните умения на учениците³. Той дава информация за следните аспекти: пълнота на разказа, последователност на предадените събития, свързаност на събитията, начин на референция към героите и др.

Тъй като в български език различни видове преразказ изискват специфична употреба на различни глаголни времена и наклонения, освен структурни елементи и пълнота на разказа в този тест се оценява и кои времена използва детето и дали тяхната употреба е уместна. Очаква се употреба на минало свършено време.

Тестът се провежда индивидуално с всяко дете, като разказът се записва на аудионосител.

Детето гледа кратък филм *Боби, Рори и роботът Марвин*⁴, който след това преразказва.

Провеждащият теста казва: *Сега ще ти покажа едно кратко филмче за момчето Боби, кучето Рори и робота Марвин. Ще го гледаме два пъти. Гледай много внимателно, за да запомниш колкото можеш повече. После ще ми разкажеш какво се случи във филмчето.*

Провеждащият теста показва филма **два пъти**.

След филма: *А сега си представи, че разказваш филмчето на твой приятел, който не го е гледал. Разкажи го колкото можеш по-подробно, за да може твоят приятел да разбере **какво се случи с момчето Боби, кучето Рори и робота Марвин**. Важно е, когато се поставя задачата, да се използва **минало свършено време** и да се споменат имената на героите, за да могат децата да ги използват в разказите си.*

³ По Boueke, Dietrich/Schülein, Frieder u.a. (1995): Wie Kinder erzählen. Untersuchungen zur Erzähltheorie und zur Entwicklung narrativer Fähigkeiten, München и Reeb-Ramos, Irene/Jeuk, Stefan: Mündliches Erzählen. In: Junk-Deppenmeier, Alexandra/Jeuk, Stefan (Hrsg.) (2019): Praxismaterial Förderdiagnostik. Werkzeuge für den Sprachunterricht in der Sekundarstufe I, Stuttgart, S. 79-105.

⁴ **Филмът е създаден специално за целите на езиковата диагностика и не е предназначен за комерсиално използване или разпространение.** Анимация: Еслица Попова, сценарий: Ния Жейнова, Атанас Атанасов, Вяра Михайлова, Анастасия Новикова; монтаж: *Арена Медиа* (Русе); музика: Дмитрий Кабалевски: *Rambling 3* от *24 Little Pieces for Children*, Op.39 (изпълнител Coleman, C.), *Toccata 12* и *Sonatina 18* от *Thirty Children's Pieces*, Op. 27 (изпълнител Hart, M.) от <http://www.pianosociety.com/>